

Załącznik nr 16 do Zarządzenia
Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB
Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.

PROGRAM
OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH
OWIEC RASY POLSKA OWCA GÓRSKA
ODMIANY BARWNEJ

2022

**Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca górską
odmiany barwnej**

1. Słownik pojęć

- a. Program ochrony – Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca górską odmiany barwnej,
- b. Program hodowlany – Program hodowlany owiec rasy polska owca górską odmiany barwnej,
- c. Instytut – Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy, podmiot realizujący i koordynujący zadania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, na mocy art. 34 ust. 3 *ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich* (Dz. U. z 2021, poz. 36),
- d. Związek – Polski Związek Owczarski/Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz – podmiot prowadzący księgi hodowlane oraz ocenę wartości użytkowej owiec rasy polska owca górską odmiany barwnej,
- e. Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz powołana zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB.

2. Historia

Barwna owca górską jest rodzimą odmianą starej, prymitywnej i licznej grupy rasowej cakiel, występującej od wieków na terenie Karpat Południowych i części Bałkanów. Na obszar polskich Karpat przywędrowała ona wraz z białą odmianą w czasie przemieszczania się wołosko-ruskich plemion pasterskich wzdłuż łańcucha Karpat. Wędrowki te trwały od XIV wieku i zakończyły się w rejonie Bramy Morawskiej w wieku XVI. Po ostatniej wojnie światowej wraz z podjęciem prac nad doskonaleniem białej odmiany cackła przyjęto w Polsce dla całej tej grupy nazwę polska owca górską (*vel* owca górską).

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Barwna owca górską – wraz z siostrzaną owcą białą – towarzyszyła człowiekowi przez cały okres zasiedlania dzikich ongiś obszarów Karpat i stała się nieodłącznym elementem gospodarki i kultury tworzonej przez ludzi gór. Owce barwne były utrzymywane przez górali ze względu na barwną, ciemną wełnę i skóry wykorzystywane do wytwarzania strojów

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
POLSKA OWCA GÓRSKA ODMIANY BARWNEJ*

ludowych, regionalnych lub elementów dekoracyjnych. W miarę jak zmniejszało się zapotrzebowanie na te produkty, malała liczba barwnych owiec.

Odmiana ta stanowi bardzo cenny element różnorodności genetycznej owiec i z tego względu powinna być zachowana, a jej chów pozwala na uzyskanie naturalnych, ekologicznych produktów. Jednocześnie, niezaprzeczalny jest korzystny wpływ owiec na kształtowanie krajobrazu, szczególnie w tak ubogich biotopach jak obszary górskie.

Ochrona zasobów genetycznych zwierząt *in situ* polega na ochronie zagrożonych gatunków i ras zwierząt w ich naturalnych warunkach bytowania. Wiele ras owiec nierozdzielnie złączona jest z obszarami ich powstawania i często wielowiekowej egzystencji. Dlatego też wraz z ochroną zwierząt należy zadbać o to aby populacje chronione występowały na terenach swojego naturalnego występowania.

Program ochrony zasobów genetycznych rasy polska owca góraska odmiany barwnej realizowany jest od roku 2000.

4. Potwierdzenie statusu zagrożenia wyginięciem

a. Określenie wielkości populacji w Programie

Rok	Liczba stad	Liczba maciorek
2005	4	142
2015	27	1476
2020	30	2150

b. Liczba samic wpisanych do ksiąg hodowlanych

Rok	Liczba stad	Liczba maciorek
2005	5	191
2015	27	1987
2020	30	2670

Populacja polskiej owcy górskiej odmiany barwnej w pierwszych latach XXI wieku szacowana była na ok. 150 owiec matek. Obecnie programem ochrony zasobów genetycznych objętych jest 2150 maciorek (2020 r.).

W wyniku prowadzonych obserwacji i badań oraz przyjętych światowych rozwiązań, a także w oparciu o dane z realizacji programów ochrony zasobów genetycznych poszczególnych populacji w Instytucie opracowano model szacowania statusu zagrożenia ras rodzimych, dostosowany do warunków polskich.

Aktualny status zagrożenia dla rasy = 1,8 wraz z opisem metody szacowania tego statusu znajduje się na stronie internetowej Instytutu pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/status-zagrozenia-ras>

Na podstawie liczby samiec wpisanych do ksiąg oraz wartości wskaźnika statusu zagrożenia w rasie polska owca górską odmiany barwnej stwierdzono, że obecnie rasa ta wymaga dalszej ochrony.

5. Cel programu

Głównym celem programu jest:

- 1) zachowanie tej grupy rasowej poprzez zwiększanie populacji chronionej w wyodrębnionych stadach (obecnie programem objęte są 2150 sztuk),
- 2) stabilizacja i zachowanie wzorca rasowego poprzez wybór do programu owiec, których przodkowie od 2 pokoleń należą do tej samej rasy,
- 3) utrzymanie istniejącej zmienności genetycznej,
- 4) dokładniejsze poznanie i scharakteryzowanie tej odmiany owiec, zarówno pod względem użytkowym jak i genetycznym.

6. Wzorzec populacji

Barwna owca górską jest okryta mieszaną, dwufrakcyjną wełną o ciemnobrunatnej barwie, z czasem siwiejącej i rudziejącej. Typowe jest występowanie białej plamy (gwiazdki) lub łysinki na głowie i białego końca ogona. Plamistość tułowia owcy świadczy o tym, że jest ona mieszańcem z odmianą białą i nie powinna wchodzić do stada objętego ochroną. Masa ciała macierek to minimum 40 kg, tryków 50 kg. Tryki są rogate, maciorki - zarówno rogate jak i bezroge. Charakter okrywy jest nieco inny w porównaniu z odmianą białą, co wskazywałoby na inną strukturę zawiązków włosowych. Szczególnie widoczne jest to u jagniąt w pierwszych tygodniach po urodzeniu, nie było jednak nigdy dotąd przedmiotem studiów. Eksterier zbliżony jest do białej owcy górskiej, typowe ubarwienie i struktura okrywy włosowej.

7. Zakres i metody służące realizacji Programu ochrony:

7.1 Metody hodowlane

Podstawowym celem Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca górską odmiany barwnej jest utrzymanie zmienności genetycznej i stabilizacja cech

fenotypowych oraz funkcjonalnych. Prace hodowlane w populacji zachowawczej są prowadzone w oparciu o ocenę eksterieru i wartości użytkowej.

7.1.1. Ocena wartości użytkowej

Prowadzone są następujące pomiary:

- masy ciała w wieku 2 dni,
- masy ciała w wieku 30 dni,
- masy ciała macierek i tryczków przy licencji,
- masy ciała owiec przed każdą stanówką,
- plenności życiowej maciorki,
- typu wełny charakterystycznego dla rasy.
- masy wełny uzyskanej w pierwszej strzyży
- dotyczące określenia wydajności strzyżnej i wysadność wełny. Dane dotyczące cech

wełnistych będą pozostawać w dokumentacji stada. Nie przewiduje się ich przetwarzania elektronicznego.

- ocenę cech charakterystycznych dla barwnej owcy górskiej, takich jak:

- barwa okrywy: jednolita brunatna, dopuszczalne białe znamiona głowy i zakończenia ogona,
- struktura okrywy włosowej: luźna kosmkowa, wełna mieszana dwufrakcyjna pokrywająca cały tułów, głowę po linię oczu i odnóża do stawów skokowych i nadgarstkowych.

7.1.2 Metody doboru zwierząt do kojarzeń i zasady ich prowadzenia

Wstępna kwalifikacja do hodowli przeprowadzona będzie każdorazowo przed pierwszą strzyżą (maj – czerwiec), a ostateczna w dniu licencji, w oparciu o wzorzec rasowy i wartość użytkową. Zwierzęta kwalifikuje się do dalszej hodowli na podstawie corocznych przeglądów.

Do rozrodu dopuszczone będą tryki z zakwalifikowanych stad, wpisanych do księgi zwierząt hodowlanych dla polskiej owcy górskiej zgodnych fenotypowo ze wzorcem określonym w niniejszym programie ochrony. W celu jak najlepszego wykorzystania cennych tryków stosowana będzie wymiana (rotacja) tryków między stadami biorącymi udział w programie.

8. Zasady wyboru i kwalifikacji zwierząt do Programu ochrony

Typowanie owiec w kolejnych latach do udziału w Programie ochrony będzie dokonywane przez Związek.

Kwalifikacji owiec matek dokonuje Koordynator Programu ochrony z ramienia Instytutu zgodnie z obowiązującą Procedurą.

Programem ochrony będą mogły być objęte owce matki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w Programie ochrony.

W momencie umożliwienia płatności do samców w nowym Planie Strategicznym na lata 2023-2027 Programem ochrony będą mogły być objęte również tryki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w programie ochrony.

Maksymalna liczba macierek przypadająca na tryka powinna wynosić 30.

9. Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego i sposób wykorzystania tego materiału

Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego ustalony zostanie po uruchomieniu na terenie kraju stacji pobierania nasienia dla małych przeżuwaczy. Celowym jest tworzenie kolekcji zarodków oraz nasienia i ich przechowywanie w stanie głębokiego zamrożenia w ciekłym azocie w Krajowym Banku Materiałów Biologicznych (KBMB) w Balicach. Gromadzenie i wykorzystywanie materiału biologicznego odbywać się będzie pod nadzorem Grupy Roboczej ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz oraz zgodnie z Procedurami obowiązującymi w Instytucie w tym zakresie.

10. Zasady organizacji i realizacji Programu ochrony

a. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca górską odmiany barwnej realizowany będzie przez:

- hodowcę – właściciela stada owiec,
- Polski Związek Owczarski oraz Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz prowadzący księgi hodowlane oraz ocenę wartości użytkowej owiec,
- Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy realizujący i koordynujący zadania z zakresu ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

Zasady współpracy pomiędzy Związkiem, a Instytutem określa zawarte Porozumienie. Uczestnictwo hodowcy w programie jest dobrowolne. Zasady przystąpienia do Programu i uczestnictwa w nim określa Procedura (<http://owce.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/dokumenty>).

b. W celu wspomaganie realizacji Programu niezbędne jest podjęcie dodatkowych działań takich jak:

- prowadzenie badań naukowych mających na celu ocenę jakości produktów pochodzących od owiec górskich,
- propagowanie wiedzy nt. rasy na wystawach hodowlanych, w specjalistycznych, masowych środkach przekazu, podczas sympozjów, szkoleń i konferencji naukowych itp.,
- promowanie i marketing produktów o unikalnej jakości pochodzących od tej rasy, wytwarzanych w warunkach naturalnych,
- promowanie użytkowania owiec w górach, głównie dla celów związanych z ochroną środowiska i pielęgnacją krajobrazu, wykorzystania owiec górskich w agroturystyce jako nierozzerwalnego elementu krajobrazu Podtatrzta i jego folkloru,
- zaleca się prowadzenie pomiarów zoometrycznych w jak największej grupie owiec w ustalonych odstępach czasu (np. co 10 lat); uzyskane wyniki będą służyć do dokładnego opisu pokroju i ewentualnych jego zmian w czasie.

Od 2021 roku Instytut wprowadził system certyfikacji gospodarstw „Rasa Rodzima”, który przyznawany jest, po spełnieniu określonych warunków, hodowcom, hodowco-przetwórcom oraz produktom pochodzącym od ras rodzimych (<http://ksb.izoo.krakow.pl>).

c. Program ochrony zasobów genetycznych polskiej owcy górskiej odmiany barwnej powinien być realizowany na terenach jej naturalnego występowania, głównie w województwie małopolskim, w oparciu o tradycyjne systemy utrzymania, z wykorzystaniem trwałych użytków zielonych i przestrzeganiem norm dobrostanu.

11. Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania Programu ochrony

Nadzór merytoryczny nad realizacją Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca górska odmiany barwnej sprawuje Instytut. Grupa Robocza, działająca przy Instytucie dokonuje oceny efektywności działania Programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów. Analiza ta jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez

Związek oraz Koordynatora Programu ochrony. Grupa opiniuje również sprawy wątpliwe oraz może wnioskować o zmiany w programach ochrony.

Piśmiennictwo z uwzględnieniem poprzednich programów ochrony

IZ PIB. (2005). Program ochrony zasobów genetycznych owiec, s.92. Wyd. własne IZ PIB, Balice ISBN 83-60127-30-1.

Kawęcka A. (2013). Polska owca góraska odmiany barwnej – realizacja programu ochrony zasobów genetycznych, charakterystyka rasy oraz ocena jakości uzyskanych produktów. Roczn. Nauk. Zoot. Monografie i Rozprawy, 48, 84 ss.

Kawęcka A., Krupiński J. (2014). Sheep in the Polish Carpathians: genetic resources conservation of the Podhale Zackel and Coloured Mountain Sheep. Geomatics, Landmanagement and Landscape, 1: 35–45.

Kawęcka A. 2019. Analiza stanu hodowli i wybranych cech użytkowych owiec górskich na przestrzeni ostatniej dekady. Roczn. Nauk. Zoot., T. 46, 1, 25–34.

PZO. Program hodowlany owiec rasy polska owca góraska odmiany barwnej.

Autorzy programu ochrony

dr hab. Aldona Kawęcka, prof. IZ, dr inż. Jacek Sikora

Program został opracowany we współpracy ze Związkiem.

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych, uzyskał pozytywną opinię Przewodniczącej Zespołu Koordynacyjnego oraz został zaakceptowany przez Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB .

**Wprowadzono Zarządzeniem
Dyrektora Instytutu Zootechniki
- Państwowego Instytutu Badawczego
Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.**

DYREKTOR
dr Krzysztof Duda